

Musayeva Kəmalə Rəşid qızı³⁵
AND ƏDATLARI (حروف القسم)

And içmək müqəddəs varlıqların, vaxud ən istəklili bir şəxsin adını çəkməklə dediyinin həqiqiliyinə inanırdır. And - türk və moğol xalq mədəniyyətində və inancında əhd, söz vermə deməkdir. Bu söz moqol Tunguz və Mançu dillərində də "anda" formasıyla iştirak etmişdir (11).

Ərəblər arasında and içmək çox geniş yayılmışdır. Şeirərinə nəzar saldıqda, ərəblərin mübaligə və ya satıra üçün, kimisə tərifləyəndə və ya tənqid edəndə sözü gücləndirmək məqsədilə and sözlərindən geniş istifadə etdiklərini görmək olar. Təkcə ərəblər deyil, digər xalqlar da həyatda onlar üçün dəyərli olan müəyyən yerlərə (Kəbə) və ya cəmiyyətdə xüsusi yeri olan müxtəlif əşyalara (qılınc, müqəddəs dağ və s.) and içmişlər.

Quran nazil olana qədər ərəblər arasında and içməyi geniş yayılmışdır ki, Quranda bu ənənə davam etmişdir. Quranda Allaha, peyğəmbərlərə, möminlərə, kafirlərə və münafıqlara dair andlar vardır. Burada xüsusilə ərəblərin və ümumilikdə bəşəriyyətin diqqətini cəlb etmək üçün Uca Allahın öz adından andlar yer almışdır. Andların əsas məqsədi xəbərin doğruluğunu gücləndirməkdir. Allah Təala Quranda Özüne, peyğəmbərlərə, vəhdatə, axirətə, zamana (əsasən sübhün çalarları), təbiətdəki müxtəlif əşyalara və s. and içərək insanlara müxtəlif mesajlar verir (9, 2). Ümumiyyətlə, Allahın and içdiyi mövzuları yeddi yerə bölürlər: 1) Tövhid; 2) Quranın haqq olması; 3) Peyğəmbərin haqq olması; 4) Vədin haqq olması; 5) Vəd verənin haqq olması; 6) Cəzanın haqq olması; 7) İnsanın bəzi halları (8).

Quranda Allaha andlar açıq və gizli olaraq iki yerə ayrılır. Açıq andlar daha çox Məkkə dövrünə aiddir. Bunun səbəbi Məkkə dövründə iman məsələlərinin ön plana çıxmasıdır. Mədinə dövründə əsasən qapalı andlara rast gəlinir.

Hz. Məhəmməd (s.ə.s) səhabələrinə İslam dinini izah edərkən tez-tez and sözlərindən istifadə edirdi. O, and sözüne istinad edərək danışdığı mövzusun əhəmiyyətinə diqqət çəkmək istəyərək, vəziyyətdən asılı olaraq çox fərqli and sözlərindən istifadə etmişdir (2). Hz. Məhəmmədin müxtəlif andlardan istifadə etdiyi hədislər çoxluq təşkil edir:

والذي نفسى بيده

Nəfsim əlində olana and içirəm.

نعزله الله

Allahın varlığının davamlılığına and verirəm.

لا ومصرف القلوب

Keyr, qəlbləri idarə edənə and verirəm.

لا ومقلب القلوب

Keyr, qəlbləri ovundurana and verirəm.

Qədim ərəblər daha çox tanrılarına (Manat, Uzza, Lat), Kəbəyə, qəbirlərin üzərinə, qurbanın və ya qurbanlıq heyvanın sahibinə və s. and içirdilər. Bəzən şərti and içirdilər. Bu cür and daha çox intiqam andı kimi qəbul edilmişdir. Məsələn, İmrul-Qeys intiqamını almamışdan əvvəl belə and içdi: "Mən nə ət yeyəcəm, nə şərəb içəcəyəm, nə ətirdən istifadə edəcəyəm, nə də qadına yaxınlaşacağam" (1, 375).

Sözə əməl etməklə and daxil olan vəddən xilas olmaq olar. Əgər kiməsə vəd verilmişdirsə, o şəxs and içən şəxsi məsuliyyətdən azad edə bilər. Hətta özüne and içən şəxs də bəzi ciddi səbəblərə görə andını poza bilər. İctimaiyyət qarşısında belə açıqlama verərkən paltarın bəzi yerləri cırlırdı. Bədəvilər qurban kəsməklə də anddan azad olurdular (4, 377).

Ərəb ədəbi dilində üç and ədatı vardır: ب، و، ت. Məs.:

Vallah, Allaha and olsun! بالله، تالله، والله

Bu ədatlar əvvəlinə artırıldığı ismi yiyəlik hal vəsitəsi ilə idarə edirlər (10).

و ədatı (أو القسم):

بالله! Allaha and olsun, Allaha and içirəm ki!

والشمس وضحيها! And olsun günəşə və işığına ("Şəms" surəsinin 1-ci ayəsi)!

وحياتك Səniñ həyatına and olsun ki!

ب ədatı (بأ القسم):

بقرآن! Qurana and içirəm ki, Quran haqqı!

بالله! Allaha and olsun, Allaha and içirəm ki!

ت ədatı (تأ القسم) yalnız Allahın adına and içərkən istifadə olunur:

تالله! Allaha and olsun, Allaha and içirəm ki!

تالله! Allaha and içirəm ki, fəzləri yerinə yetirəcəyəm!

قلوا لله لقد ترك الله علينا

Onlar: "Allaha and olsun ki, Allah səni bizdən üstün etmişdir.." – dedilər.. ("Yusif" surəsinin 91-ci ayəsi)"

Hani Gorc Tabri beş and ədatının olduğunu bildirmişdir: ب، و، ل، ت، م، ن، (8, 318).

Muzaffər Kədikoğlu İbn Yais, Zəməxşəri və Sütyutiyyə istinad edərək, bəzi əsərlərdə və ədatının əvəzinə م، ا، ه، ن، و ədatlarının işləndiyini qeyd etmişdir (9, 22):

هنا لله لأهمن. Allaha and olsun ki, qalxacağam.

³⁵ Bakı Dövlət Universiteti, Sərgünəşq fakültəsi

